

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

J m é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jana Wintra (soudce zpravodaje), soudce Jaromíra Jirsy a soudkyně Veroniky Křest'anové o ústavní stížnosti **J. Č.**, zastoupené JUDr. Karlem Davidem, advokátem se sídlem Sladkovského 1640, Louny, proti výroku I. rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 96 Co 207/2023-485 ze dne 12. 12. 2023 a výrokům I. a II. rozsudku Okresního soudu v Chomutově č. j. 0 P 75/2019-436 ze dne 31. 5. 2023, za účasti **Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Chomutově** jako účastníků řízení, **takto:**

I. Výrokem I. rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 96 Co 207/2023-485 ze dne 12. 12. 2023 a výroky I. a II. rozsudku Okresního soudu v Chomutově č. j. 0 P 75/2019-436 ze dne 31. 5. 2023, v části, kterou nebylo zvýšeno výživné pro M. Č., syna stěžovatelky a J. Č., pro období od 1. 9. 2021 do 28. 2. 2023 a kterou nebyla pro toto období stanovena J. Č. povinnost uhradit nedoplatek na výživném, bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

II. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 96 Co 207/2023-485 ze dne 12. 12. 2023 a rozsudek Okresního soudu v Chomutově č. j. 0 P 75/2019-436 ze dne 31. 5. 2023 se proto v částech týkajících se nezvýšení výživného a nedoplatku na výživném pro období od 1. 9. 2021 do 28. 2. 2023 a náhrady nákladů řízení ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

O d ů v o d n ě n í

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených částí rozhodnutí, neboť je přesvědčena, že jimi byl porušen čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.
2. Napadená rozhodnutí byla vydána ve věci zvýšení výživného pro tehdy nezletilého M. Č., narozeného roku 2006, syna stěžovatelky a J. Č. (dále též „otec“). Stěžovatelka podala ústavní stížnost dne 28. 3. 2024, tedy krátce poté, co M. Č. (dále též „syn“ či „nezletilý“) nabyl zletilosti.
3. Syn i jeho otec se postavení vedlejšího účastníka v řízení před Ústavním soudem vzdali (blíže bod 19.).
4. Přestože podle § 922 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen o. z.), lze výživné pro děti přiznat i za dobu nejdéle tří let zpět ode dne zahájení soudního řízení, obecné soudy výživné zvýšily až od okamžiku podání návrhu stěžovatelkou a nikoliv od dřívější prokázané změny poměrů nezletilého. Ústavní soud se proto zabýval tím, zda z hlediska ústavněprávního přezkumu ob stojí argumentace obecných soudů, podle které by zpětné zvýšení výživného mělo být jen výjimečné a lze jej s ohledem na právní jistotu povinného rodiče podmiňovat předchozí výzvou ke zvýšení výživného, jakož i podáním návrhu k soudu neprodleně po změně poměrů.

II. Rekapitulace procesního vývoje a obsahu napadených rozhodnutí

5. Rozsudkem Okresního soudu v Chomutově č. j. 14 Nc 129/2013-95 ze dne 18. 3. 2016, ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 13 Co 348/2016-148 ze dne 1. 6. 2017, byl nezletilý pro dobu před i po rozvodu manželství rodičů svěřen do péče stěžovatelky a otcí byla počínaje dnem 1. 12. 2013 uložena povinnost platit pro něj výživné ve výši 3 800 Kč. Rozsudkem okresního soudu č. j. 0 P 75/2019-299 ze dne 12. 11. 2019, ve spojení s rozsudkem krajského soudu č. j. 96 Co 26/2020-336 ze dne 10. 3. 2020, bylo výživné nezletilého počínaje dnem 1. 3. 2019 zvýšeno z částky 3 800 Kč na 4 800 Kč a byl zamítnut návrh otce na zrušení vyživovací povinnosti.
6. Návrhem ze dne 7. 3. 2023 se stěžovatelka domáhala zvýšení výživného pro nezletilého, a to zpětně, počínaje dnem 10. 3. 2020 (tři roky před podáním návrhu) z důvodu, že nezletilý v září 2021 nastoupil na střední školu. Ústavní stížností napadeným rozsudkem okresní soud zvýšil otcí výživné pro nezletilého z částky 4 800 Kč na částku 6 000 Kč měsíčně od 1. 3. 2023 (výrok I.) a dále otcí uložil povinnost zaplatit nedoplatek na výživném za období od 1. 3. 2023 do 31. 5. 2023 ve výši 3 600 Kč (výrok II.). Tím změnil rozsudek okresního soudu č. j. 0 P 75/2019-299 ze dne 12. 11. 2019 v návaznosti na rozsudek krajského soudu č. j. 96 Co 26/2020-336 ze dne 10. 3. 2020 (výrok III.) a žádnému z účastníků nepřiznal právo na náhradu nákladů řízení (výrok IV.).
7. Okresní soud zjistil, že jak na straně nezletilého, tak na straně rodičů nastala změna poměrů (§ 923 o. z.) odůvodňující zvýšení výživného. Zohlednil zejména, že nezletilý při posledním rozhodování soudů navštěvoval základní školu a v září 2021 nastoupil na soukromou střední školu (se školným ve výši 14 900 Kč ročně). Podle § 922 odst. 1

o. z. lze sice výživné zvýšit až tři roky zpětně od dne zahájení řízení; okresní soud však výživné zvýšil až od 1. 3. 2023, tedy od počátku měsíce, ve kterém stěžovatelka podala návrh, a to s ohledem na rozhodnutí krajského soudu č. j. 96 Co 66/2022-214 ze dne 16. 6. 2022, z něhož vyplývá, že rodič má v situaci, kdy jsou podmínky pro zvýšení výživného pro nezletilého, s podáním návrhu neotálet, nebrání-li oprávněnému rodiči v podání objektivní důvody. Skutečnost, že by takové důvody stěžovatelce bránily, okresní soud nezjistil, byť se poměry nezletilého změnilly již v září 2021.

8. Proti rozsudku podala stěžovatelka odvolání, ve kterém uvedla, že nesouhlasí pouze se stanoveným okamžikem zvýšení výživného, a navrhla, aby byl napadený rozsudek změněn tak, že výživné bude zvýšeno na částku 6 000 Kč měsíčně od 1. 9. 2021 (odvoláním tedy již nežádala zvýšit výživné i za období od 10. 3. 2020 do 31. 8. 2021). Z právní úpravy podle stěžovatelky nevyplývá, že je třeba návrh na zvýšení výživného podat ihned, jakmile se změni poměry. Také otci muselo být známo, že nezletilý roste, nastoupil na střední školu, zvýšily se jeho odůvodněné potřeby a mohl začít platit sám vyšší výživné dříve. Poukázala také na stále vyhrocený vztah mezi rodiči a jejich dosud nevypořádané majetkové poměry. Otec navrhl potvrzení rozsudku. Uvedl, že o nezletilém nemá informace a stěžovatelka tak nese odpovědnost za to, že jej vyzve k hrazení vyššího výživného. Není podle něj v souladu s právní jistotou povinného rodiče, aby odhadoval finanční rezervu, kterou si má vytvářet na placení případného nedoplatku na výživném. Opatrovník nezletilého se připojil k odvolání stěžovatelky s tím, že u nezletilého nastala v září 2021 změna poměrů odůvodňující zvýšení výživného.

9. Krajský soud po doplnění skutkových zjištění rozsudek okresního soudu jako věcně správný potvrdil (výrok I.) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok II.).

10. Důvody pro zpětné zvýšení výživného pro období před podáním návrhu na zvýšení výživného neshledal, i když takový postup občanský zákoník umožňuje. Stěžovatelka musela podle krajského soudu nejméně od přijetí nezletilého ke studiu na střední školu vědět, že jeho odůvodněné potřeby vzrostly, zejména v souvislosti s hrazením školného a dalších studijních nákladů. Pokud by již v této době považovala stávající výživné za nedostatečné, mohla a měla otce k placení zvýšeného výživného nejprve vyzvat a v případě jeho nesouhlasu měla návrh na zvýšení výživného neprodleně podat u soudu. Objektivní důvody, proč tak neučinila, krajský soud neshledal. Podle krajského soudu tak nezachovala náležitou opatrnost, což nelze přičítat k tíži otce. Zvýšení výživného zpětně by mělo být výjimečné, neboť jde rovněž o právní jistotu povinného rodiče, který by měl být s potřebou placení zvýšeného výživného seznámen v době, kdy nastala relevantní změna poměrů, aby měl možnost se připravit, jinak by se mohl nepřiměřeně zadlužit a nebyl by schopen plnit finanční závazky včetně výživného, což není v zájmu dítěte. Další zvýšení výživného lze podle krajského soudu očekávat v souvislosti s nástupem nezletilého na vyšší vzdělávací stupeň, neboť s tím bývá spojen nárůst potřeb a výdajů dítěte, nebo pokud se povinnému rodiči podstatným způsobem zvýší příjem, popřípadě se zlepší jeho majetkové poměry; poté by měl povinný rodič platit vyšší výživné i bez rozhodnutí soudu. Částku zvýšeného výživného rodiče nerozporovali a také krajský soud ji považoval za přiměřenou, odpovídající potřebám nezletilého i příjmům a majetkovým poměrům rodičů.

III. Argumentace stěžovatelky

11. Stěžovatelka namítá, že soudy v souvislosti s nástupem nezletilého na střední školu sice konstatovaly změnu poměrů již od září 2021, vyšší výživné mu však přiznaly až od 1. 3. 2023, tj. od počátku měsíce, ve kterém návrh podala; rozhodly tak překvapivě a v rozporu s ústavní zásadou právní jistoty. Popřením zásady, že výživné pro dítě lze přiznat až tři roky zpětně, bylo porušeno její právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny) a zásadním způsobem byla dotčena práva nezletilého dítěte (čl. 3 Úmluvy o právech dítěte).

12. Z právní úpravy podle stěžovatelky neplyne, že návrh na zvýšení výživného je třeba podat ihned, jakmile nastane změna poměrů, a že pokud tak rodič neučiní, nárok na zpětné zvýšení výživného zaniká. Ustanovení § 922 odst. 1 o. z. stanoví časový limit pro přiznání výživného (popř. jeho zvýšení) nejdéle tři roky zpět od zahájení řízení. Tato úprava byla vždy vykládána tak, že pro zvýšení výživného je rozhodující změna poměrů, ale okamžik zvýšení výživného nemůže zasahovat do minulosti více než tři roky od podání návrhu. Podmínku neotálení s podáním návrhu (pod sankcí zániku nároku na zvýšení výživného, resp. jeho nepřiznání soudem) nelze dovodit ani z jiných zákonných ustanovení. Činí-li obecná promlčecí doba pro uplatnění nároku ve sporném řízení tři roky, nelze podle stěžovatelky považovat za ústavně konformní výklad, podle kterého je třeba nárok na výživné uplatnit ihned nebo po výzvě povinnému rodiči, a to tím spíše, je-li rozhodováno v nesporném řízení, které může být zahájeno z moci úřední a je ovládáno vyšetřovací zásadou.

13. I v případě, že je nezletilé dítě v péči jen jednoho z rodičů, rodičovská odpovědnost a vyživovací povinnost zůstává zachována v plné míře oběma rodičům. Stěžovatelka má za to, že nelze spravedlivě požadovat, aby rodič zajišťující péči při jakékoli změně poměrů u soudu ihned uplatňoval návrh na zvýšení výživného, zatímco rodič, do jehož péče není dítě svěřeno, opomíjel růst dítěte, jeho nástup k vyššímu stupni vzdělání a související potřeby – aniž by k tomu byl vyzýván, musí mu být zřejmé, že náklady na výživu dítěte v čase rostou.

14. Zdůrazňuje-li krajský soud ochranu povinného rodiče před zadlužením, bylo by tomuto argumentu podle stěžovatelky možné rozumět tehdy, uplatňoval-li by rodič pečující o dítě zpětně mimořádné a nečekané nároky (např. za nákladné studium v zahraničí, přípravu na vrcholový sport, léčbu estetického charakteru apod.). V daném případě však nešlo o neobvyklé výdaje, o nichž by otec nemohl mít ponětí, ale o návrh na zvýšení výživného v souvislosti s nástupem nezletilého na střední školu. Stěžovatelka se proto domnívá, že výkladem soudů byla jednostranně a ve vztahu ke skutkovým souvislostem nedůvodně upřednostněna práva jednoho z rodičů na úkor nezletilého dítěte. Výslechem nezletilého bylo navíc prokázáno, že to byl otec, kdo s nezletilým přerušil kontakt a ztratil o něj zájem.

15. Odkázal-li krajský soud na usnesení sp. zn. II. ÚS 2277/18, přehlédl podle názoru stěžovatelky odlišné skutkové okolnosti, jakož i následné usnesení sp. zn. III. ÚS 3754/18 (všechna citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou v elektronické podobě dostupná na <http://nalus.usoud.cz>), v němž Ústavní soud konstatoval, že možnost žádat výživné u dětí tři roky zpětně od zahájení řízení je již dlouhou dobu součástí právního řádu a že zpětnost je založena výlučně na okolnostech existujících v dané době.

IV. Vyjádření účastníků řízení

16. K posouzení důvodnosti ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal vyjádření účastníků řízení, syna a otce (tehdy jako vedlejších účastníků řízení).

17. Okresní soud ve vyjádření označil ústavní stížnost za nedůvodnou. Kromě odkazu na odůvodnění napadeného rozsudku poukázal na svou vázanost rozhodnutí vyšších soudů, konkrétně v odůvodnění citovaným rozsudkem krajského soudu č.j. 96 Co 66/2022-214 ze dne 16. 6. 2022.

18. Krajský soud s námitkami stěžovatelky nesouhlasil. Náklady nezletilého vzrostly v září 2021, kdy nastoupil na soukromou střední školu, jejíž výběr stěžovatelka ani syn s otcem nekonzultovali, byť má otec plnou rodičovskou odpovědnost; současně klesly výdaje nezletilého na ukončenou zájmovou činnost. O zvýšení výživného stěžovatelka otce nepožádala v době, kdy měla nastat změna poměrů, ale návrh podala až v době, kdy byl syn ve druhém pololetí druhého ročníku střední školy. Podle krajského soudu se lze důvodně domnívat, že teprve v tomto období nastala situace, kdy stávající výživné nebylo dostatečné k pokrytí jeho potřeb. Zákon ani judikatura sice nevyžadují, aby byl povinný rodič před podáním návrhu na zvýšení výživného druhým rodičem k placení zvýšeného výživného vyzván, ale v rámci zachování právní a ekonomické jistoty povinného rodiče by taková výzva byla přinejmenším žádoucí, i když jsou vztahy rodičů především z důvodu nevyřešených majetkových vztahů konfliktní. Podle zákona není dán právní nárok nezletilého dítěte na zvýšení výživného tři roky zpětně – je nutné každou věc posuzovat individuálně a zjišťovat naplnění zákonných podmínek. Po porovnání zjištěných poměrů rodičů i nezletilého dospěl krajský soud k závěru, že podmínky pro zvýšení výživného byly splněny až od 1. 3. 2023, nikoliv jak požadovala stěžovatelka. Rozhodnutí krajského soudu podle jeho vyjádření ovlivnil také fakt, že právě od března 2023 se zlepšila životní úroveň otce, která v době předcházející tomuto období nebyla taková, aby umožnila zvýšení výživného bez nepřiměřeného zadlužení.

19. Syn ani otec se k ústavní stížnosti nevyjádřili. V souladu s poučením, kterého se jim od Ústavního soudu dostalo, má tak Ústavní soud za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdali (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 občanského soudního řádu).

V. Replika stěžovatelky

20. Ve vztahu k vyjádření okresního soudu stěžovatelka poukázala na to, že právní názor krajského soudu z jiného řízení, který se navíc vymyká ustálené soudní praxi, nelze automaticky přejímat. Okresní soud své rozhodnutí zdůvodnil pouze tím, že nebyly zjištěny objektivní důvody bránící stěžovatelce v dřívějším podání návrhu, aniž by se současně zabýval dotčením práva dítěte na zajištění řádné výživy.

21. Tvrzení krajského soudu, že výběr střední školy nebyl s otcem konzultován, považuje stěžovatelka za vytržené z kontextu. Podle vyjádření nezletilého se s ním otec nestýká od roku 2016 (v roce 2019 dokonce navrhl zrušení vyživovací povinnosti), a to z vlastní vůle, přestože nezletilý měl o kontakt zájem, který ztratil až v důsledku chování otce. Nezletilému nelze vyčítat, že s otcem neřešil výběr střední školy, která navíc jako jediná v dostupné vzdálenosti vyučovala preferovaný obor. Pakliže otec neprojevoval o syna

zájem a na jeho rozvoji se vyjma placení běžného výživného nepodílel, nepovažovala stěžovatelka za nezbytné s ním další studium řešit, neboť se svého práva syna ovlivňovat a přispívat mu vším, co je u rodičů běžné, dobrovolně vzdal.

22. Uvedl-li krajský soud, že teprve od března 2023 přestalo stávající výživné dostačovat, je toto vyjádření v přímém rozporu s odůvodněním rozsudku. Okresní soud dospěl k závěru, že poměry nezletilého se změnilly v září 2021 s nástupem na střední školu, což krajský soud nezpochybnil, naopak sám konstatoval, že stěžovatelka nejméně od této chvíle věděla, že se náklady zvýšily. Rozsudek krajského soudu tak nebyl opřen o tvrzení, že by se výživné stalo nedostatečným až v březnu 2023, ale o tvrzení, že změna poměrů nastala již v září 2021.

23. Stěžovatelka souhlasí s tím, že výživné nelze přiznat zpětně automaticky a že je nutné každou věc posuzovat individuálně. Jestliže byly podmínky pro zvýšení výživného shledány od září 2021, jeho nepřiznání k tomuto okamžiku by muselo být pečlivě zdůvodněno závažnými okolnostmi, na základě kterých by ekonomická práva povinného rodiče byla zásadně, nečekaně a nepřiměřeně dotčena a jejich ochrana by proto převážila nad právem dítěte na zajištění řádné výživy, což se však nestalo. Krajský soud podle stěžovatelky postupoval jednostranně, s důrazem na ochranu rodiče, do jehož péče není dítě svěřeno. Neprojevuje-li však tento rodič o dítě dlouhodobě zájem, nemůže být právo dítěte na řádnou výživu dotčeno tím, že jej druhý rodič formálně nevyzve k dobrovolnému zvýšení příspěvku na výživu nezletilého.

VI. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

24. Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný. Ústavní stížnost byla podána včas k tomu oprávněnou stěžovatelkou, která je řádně zastoupena a vyčerpala všechny procesní prostředky k ochraně svých práv. Od ústního jednání Ústavní soud upustil, neboť od něj nešlo očekávat další objasnění věci, a ani nepovažoval za potřebné provádět dokazování. Výjimkou z přípustnosti je část rozhodnutí okresního soudu, kterou návrhu stěžovatelky nevyhověl, ale odvoláním ji nenapadla (zvýšení nad částku 6 000 Kč a zvýšení od 10. 3. 2020 do 31. 8. 2021). Zjevně oprávněnou stěžovatelka pak není ohledně části napadených výroků, kterými bylo jejímu návrhu vyhověno. Při rozhodování obecných soudů o návrhu na zvýšení výživného při částečném vyhovění je zamítnutí zbylé části zahrnuto ve výroku jen implicitně.

VII. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

VII./a Rozhodování o zpětném zvyšování výživného obecnými soudy a Ústavním soudem

25. Okresní soud odůvodnil napadený rozsudek odkazem na rozhodnutí krajského soudu č. j. 96 Co 66/2022-214 ze dne 16. 6. 2022, podle kterého by zvyšování výživného za období před podáním návrhu mělo být výjimečné. Z citovaného rozsudku vyplývá, že v době zvýšení nákladů má pečující („rezidentní“) rodič nepečujícího („nerезidentního“) rodiče o zvýšení výživného nejprve požádat, a pokud by nevyhověl, má (nebrání-li mu v tom objektivní důvody) ihned podat návrh na zvýšení výživného u soudu, jinak nezachová náležitou opatrnost.

26. Jak Ústavní soud zjistil, krajský soud v minulosti vyjádřil také odlišný názor, konkrétně v rozsudku č. j. 95 Co 167/2018-325 ze dne 24. 9. 2018 a v rozsudku č. j. 13 Co 191/2022-270 ze dne 15. 9. 2022. Obě tato rozhodnutí přitom byla také předmětem přezkumu Ústavního soudu, a to v usneseních sp. zn. III. ÚS 3754/18 a I. ÚS 3375/22 (blíže viz body 32. a 33. tohoto nálezu).

27. V rozsudku č. j. 95 Co 167/2018-325 (při prokázání podstatné změny poměrů a odůvodněných potřeb na straně žalobkyně a existence dostatečného finančního zázemí na straně žalovaného) krajský soud uvedl: „Vzhledem k tomu, že zákon umožňuje přiznat zvýšené výživné až tři roky zpětně, aniž by stanovoval kritéria, za kterých je možné k tomuto institutu přistoupit, stejně jako soud I. stupně i odvolací soud dospěl k závěru, že zpětné přiznání je oprávněným zákonným požadavkem souvisejícím se zvýšeným společenským zájmem na zajištění potřeb osob, které nemají možnost zajistit si výživu samy.“

28. Obdobně v rozsudku č. j. 13 Co 191/2022-270 krajský soud dovedl, že požadavek zpětného zvýšení výživného není v rozporu se zákonem ani s principem právní jistoty. Poukázal na to, že povinný rodič si musel být vědom navýšení potřeb nezletilých a bylo tedy i na něm, aby na tuto skutečnost reagoval a nespolehal se jen na aktivitu rezidentního rodiče. Konkrétně uvedl: „Není možno přičítat k tíži nezletilých, že matka o zvýšení výživného otce v souvislosti s nástupem k povinné školní docházce nepožádala, a učinila tak až později, když ani § 922 o. z. žádnou takovou povinnost matce neukládá a nespojuje s tím žádný negativní důsledek. Rozhodnutí tak nevybočuje z hranic daných zákonem a hájí zájem nezletilých, aby jejich potřeby byly hrazeny podle možností a schopností rodičů (§ 913 odst. 1 o. z.). Navíc se jedná o opatrovnické řízení, kdy soud není návrhy účastníků vázán a hlavním kritériem pro jeho rozhodnutí musí být nejlepší zájem nezletilého dítěte. Soud by tak o případné zpětnosti mohl rozhodnout i z vlastní iniciativy.“

29. Z odůvodnění ústavní stížností napadeného rozsudku okresního soudu přitom není zřejmé, proč zvolil z rozhodovací praxe krajského soudu právě to rozhodnutí, které je pro stěžovatelku a nezletilého nepříznivé, existují-li v rozhodovací praxi krajského soudu zjevně i rozhodnutí pro stěžovatelku a nezletilého příznivá. Stěžovatelce navíc v době změny poměrů nezletilého v září 2021 nemohly být závěry okresním soudem citovaného rozsudku krajského soudu (z roku 2022) známy a neměla možnost se s ním seznámit ani později. Rozporností judikatury krajského soudu se obecné soudy nezabývaly a nijak se nevypořádaly ani s případnými skutkovými odlišnostmi.

30. Pakliže krajský soud v ústavní stížností napadeném rozsudku odkazuje na usnesení sp. zn. II. ÚS 2277/18 ze dne 31. 7. 2018 (ve kterém zpětné nezvýšení výživného nebylo považováno z ústavněprávního hlediska za excesivní), opomíjí, že Ústavní soud uvedl, že „ustanovení § 922 odst. 1 o. z. nestanoví požadavek na to, aby před uplatněním nároku na zvýšení výživného před soudy rodič, který má dítě v péči, požadoval nejprve po druhém rodiči navýšení výživného bez soudní ingerence v rámci jejich společné dohody“. Jelikož však rodiče nezletilého byli v kontaktu, jevílo se v daném případě jako logické, že před podáním návrhu se stěžovatelka s otcem nezletilého bude na navýšení výživného snažit dohodnout. Jiná situace by dle tohoto usnesení nastala např. tehdy, když by byl otec nezletilého zcela nekontaktní, a stěžovatelka by neměla jinou možnost než se navýšení částky výživného domoci soudně.

31. Také v usneseních sp. zn. III. ÚS 3754/18 ze dne 27. 12. 2018 a I. ÚS 3375/22 ze dne 25. 1. 2023 Ústavní soud zpětně zvýšení výživného aproboval, a to navzdory argumentaci stěžovatelů o právní jistotě povinného rodiče a nutnosti žádat jej o zvýšení výživného před uplatněním nároku u soudu.

32. V usnesení sp. zn. III. ÚS 3754/18 Ústavní soud s odkazem na bod 14. nálezu sp. zn. I. ÚS 1261/15 ze dne 13. 10. 2016 konstatoval, že podle § 922 odst. 1 o. z. lze výživné pro děti přiznat (a tedy i zvýšit) i za dobu nejdéle tří let zpětně ode dne zahájení řízení. S ohledem na shodnou úpravu v nyní již neúčinném § 98 odst. 1 větě druhé zákona o rodině Ústavní soud námitku stěžovatele o narušení jeho právní jistoty vypořádal obdobně jako v usnesení sp. zn. I. ÚS 2533/12 ze dne 12. 9. 2013. Zde uvedl, že v daném ustanovení nelze vidět rozpor s principy právního státu, neboť se možnost zpětného zvýšení výživného týká jen úseku časově omezeného třemi lety a zpětnost je dále založena výlučně na okolnostech existujících v dané době (tj. zejména koresponduje s dobovými majetkovými a příjmovými poměry). Jelikož je možnost žádat u dětí výživné tři roky zpětně již dlouhou dobu součástí právního řádu a projevuje se tak důležitý zájem na jejich větší ochraně, ani z tohoto pohledu nemůže být úprava překvapivá. Poukázal-li stěžovatel na skutečnost, že se s ním dcera nestýkala a o svém studiu jej neinformovala, odkázal Ústavní soud na hodnocení okresního soudu, podle kterého stav vzájemného neporozumění nebylo možné přičítat jen dceři.

33. Konečně v usnesení sp. zn. I. ÚS 3375/22 Ústavní soud neshledal nic nezákonného ani protiústavního na závěru odvolacího soudu, že při vědomí nástupu dcer na základní školu bylo i odpovědností stěžovatele, aby případně zvýšil platbu výživného a nespolehal se pouze na aktivitu druhého rodiče. Jak uvedl odvolací soud, § 922 o. z. nepodmiňuje explicitně možnost zpětného přiznání soudem dřívější neformální žádostí druhého z rodičů o zvýšení výživného, byť je takový postup jistě žádoucí. Dovožoval-li stěžovatel takovou podmínku z usnesení sp. zn. II. ÚS 2277/18, činil tak nepřiléhavě, neboť Ústavní soud nad rámec § 922 o. z. nepodmínil možnost zpětného zvýšení výživného konkrétní aktivitou jednoho z rodičů, či naopak „nekontaktností“ toho druhého, což je ostatně patrné i z novějšího usnesení sp. zn. III. ÚS 3754/18.

34. Ukazuje se, že praxe soudů při výkladu § 922 o. z. není jednotná, což nepřispívá k právní jistotě, navíc v řízeních, v nichž vystupuje jako „slabý účastník“ nezletilé dítě. Tato právní nejistota je natolik silná, že má vliv na princip předvídatelnosti soudního rozhodování a legitimního očekávání a dopad do ústavních práv účastníků řízení. Z těchto důvodů považoval Ústavní soud za nezbytné, aby se k dané problematice vyjádřil meritorně nálezem.

VII./b Požadavky vyplývající z čl. 36 odst. 1 Listiny

35. O zásahu Ústavního soudu lze uvažovat za situace, kdy je rozhodování obecných soudů stíženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti, tedy byla-li v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, a posléze rozhodnutím v něm vydaným, porušena základní práva a svobody stěžovatele chráněná ústavním pořádkem [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy]. Proces interpretace a aplikace podústavního práva bývá stížen takovou kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, postihuje-li nepřipustně některé ze základních práv a svobod, případně porušuje právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny

tím, že pomíjí možný výklad jiný, ústavně konformní, nebo dopustí-li se obecné soudy neakceptovatelné libovůle. Integrální součástí práva na soudní ochranu jsou i principy předvídatelnosti soudního rozhodování a ochrany legitimního očekávání účastníků. Vždy je také nezbytné vycházet z individuálních okolností každého jednotlivého případu založených na skutkových zjištěních. Nenaplní-li obecné soudy uvedené požadavky, zatíží svá rozhodnutí vadou spočívající v nedostatečném odůvodnění rozhodnutí, jež může mít za následek porušení práva účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

VII./c Ústavně konformní výklad § 922 odst. 1 o. z.

36. Pro posouzení ústavní stížnosti je zásadní ústavně souladný výklad § 922 odst. 1 o. z. Podle tohoto ustanovení lze výživné přiznat jen ode dne zahájení soudního řízení; u výživného pro děti i za dobu nejdéle tří let zpět od tohoto dne.

37. Dětem a mladistvým je zaručena zvláštní ochrana čl. 32 odst. 1 Listiny. Článek 32 odst. 4 Listiny garantuje rodičům právo vychovávat své děti, a naopak dětem zajišťuje právo na rodičovskou výchovu a péči. Právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj vyplývá také z čl. 27 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Článek 27 odst. 2 Úmluvy pak stanoví, že rodiče nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte. Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány (koncept nejlepšího zájmu dítěte).

38. Péče o dítě a jeho výchova předpokládá zajištění materiálních i nemateriálních podmínek k tomu, aby mohlo dostatečně rozvíjet své osobní schopnosti a možnosti vedoucí k jeho uplatnění ve společnosti. Materiální podmínky výchovy se realizují prostřednictvím povinnosti rodičů podílet se na vyživovací povinnosti ke svým dětem, kterou mají zásadně oba rodiče, přičemž stanovení jejího rozsahu je věcí kritérií vyplývajících z konkrétních zákonných ustanovení (srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 1996/12).

39. Jak stanoví § 910 odst. 1 o. z., předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost. Výživné lze přiznat, jestliže oprávněný není schopen sám se živit (§ 911 o. z.). Podle § 913 o. z. jsou pro určení rozsahu výživného rozhodné odůvodněné potřeby oprávněného a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Je třeba přihlédnout k tomu, že povinný o oprávněného osobně pečuje, a k míře, v jaké tak činí; přihlédne se popřípadě i k péči o rodinnou domácnost. Životní úroveň dítěte má být podle § 915 odst. 1 o. z. zásadně shodná s životní úrovní rodičů, přičemž toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte. Dle § 915 odst. 2 o. z. je dítě povinno zajistit svým rodičům slušnou výživu. Změní-li se poměry, může soud změnit dohodu a rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti (§ 923 odst. 1 o. z.).

40. Výklad a aplikace zákonů zasahujících do vztahů mezi rodiči a dětmi nemůže být zcela autonomní, ale je vždy třeba sledovat, zda nevybočují z rámce účelu stanoveného čl. 32 odst. 4 Listiny (viz např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 246/06 a IV. ÚS 257/05). Jako

základní interpretační princip pro soudy a další orgány veřejné moci při výkladu právních předpisů dopadajících na děti slouží také čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, má být zvolen ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte (srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 50/18). Posuzování nejlepšího zájmu dítěte má být při rozhodování ve věcech nezletilých prioritním hlediskem. Tyto úvahy se přitom musí promítnout i do odůvodnění soudních rozhodnutí (viz nález sp. zn. IV. ÚS 147/23).

41. Stanoví-li § 922 odst. 1 o. z., že výživné pro děti lze přiznat i za dobu nejdéle tři let zpětně, je třeba toto ustanovení vykládat s ohledem na čl. 32 odst. 1 a 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 a čl. 27 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte. Pokud navzdory prokázané změně poměrů nezletilému bez odpovídajícího zdůvodnění a relevantních důvodů pro výjimku soudy zpětně zvýšení výživného nepřiznají, volí až na výjimky postup jdoucí k tíži nezletilého a nevykládají zákon ústavně konformním způsobem.

VII./d Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

42. Ačkoliv obecné soudy v posuzovaném případě shodně zjistily, že změna poměrů odůvodňující zvýšení výživného u nezletilého nastala již v září 2021, kdy nastoupil na střední školu, výživné zvýšily až od 1. 3. 2023. Svůj postup zdůvodnily tím, že zpětné zvýšení výživného by s ohledem na právní jistotu povinného rodiče mělo být výjimečné. Stěžovatelka otce k placení zvýšeného výživného nevyzvala a návrh k soudu nepodala neprodleně po změně poměrů. Objektivní důvody, které by jí v tom bránily, soudy nezjistily; výživné pro nezletilého proto nezvýšily zpětně, ale až od podání návrhu stěžovatelkou.

43. Takto zdůvodněné nepřiznání zpětného zvýšení výživného je fakticky projevem nepřípustného sankcionování dítěte za postup rodičů, kteří nejsou schopni v jeho zájmu upravit své vztahy na rozumnou úroveň, a jde o výklad rozporný s ústavně zaručenou ochranou dětí a mladistvých i s nejlepším zájmem dítěte (čl. 32 odst. 4 Listiny, čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte). Takový výklad porušuje právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny tím, že pomíjí možný výklad jiný, ústavně konformní.

44. Závěry napadených rozsudků neobstojí ve světle výše citovaných rozhodnutí Ústavního soudu (zejména usnesení sp. zn. I. ÚS 2533/12, III. ÚS 3754/18 a I. ÚS 3375/22). Výklad poskytnutý obecnými soudy je rozporný s § 922 odst. 1 o. z., který soudy svou argumentací nepřípustně dotváří. Možnost přiznat výživné pro děti i za dobu nejdéle tři let zpět ode dne zahájení soudního řízení není v právní úpravě koncipována jako výjimečná či jinak podmíněná, čímž se zákonodárce snaží zejména naplnit koncept nejlepšího zájmu dítěte ve smyslu čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.

45. Podmínka předchozí výzvy povinnému rodiči a neprodleného podání návrhu při změně poměrů nezletilého u soudu (jakkoliv lze obojí považovat za rozumné a žádoucí) ze zákona neplyne. Stejně tak z textu zákona nevyplývá, že nezvolí-li rodič převážně o dítě pečující takový postup, nezletilý nárok na zpětné zvýšení výživného ztratí, a to i navzdory prokázané a nikým nezpochybněné změně poměrů.

46. Smyslem možnosti zpětného přiznání či zvýšení výživného je ochrana dětí závislých na výživě jiných osob. Výživné je nárokem nezletilého, kterému nesmí být přičítáno

k tíži, že rodič, v jehož péči se nachází, nepodal návrh na zvýšení výživného u soudu bezprostředně po změně poměrů na straně nezletilého, ale až s určitým odstupem od tohoto okamžiku, resp. že podání návrhu na zvýšení výživného nepředcházela žádost o toto zvýšení adresovaná povinnému rodiči. Stejně tak mu nemůže být přičítáno k tíži, že s ním druhý rodič ukončil jakýkoliv kontakt a nezajímá se o jeho aktuální potřeby, které odůvodňují zvýšení výživného.

47. Nezletilé dítě nelze trestat za to, že jeho rodiče nevykonávají zodpovědně svoji rodičovskou odpovědnost, do které patří i chování řádných hospodářů ve věcech majetkových (§ 896 odst. 1 o. z.) a oboustranná péče o to, aby se dítěti dostávalo adekvátního výživného. Zajištění výživy nezletilého je společnou starostí obou rodičů, kteří jsou oba povinni v rámci výkonu své rodičovské odpovědnosti průběžně vyhodnocovat, zda výše výživného odpovídá aktuálním odůvodněným potřebám jejich dítěte. Ostatně, nástup na střední školu (obecně na další stupeň vzdělávání) je předvídatelnou událostí v životě dítěte a nejde o překvapivý moment, který by ovlivnil odůvodněné potřeby (tehdy) nezletilého dítěte. Přesto lze doporučit obecným soudům, aby v rozhodnutích o vyživovací povinnosti dopředu avizovaly, kdy podle nich nastane při normálním běhu okolností další relevantní změna poměrů, odkdy by mělo být placeno vyšší výživné a jak by rodiče mohli novou výši výživného sami určit.

48. Odhlížet nelze ani od právní a ekonomické jistoty povinného rodiče. Ani tento argument však nemůže být používán toliko obecně, bez zřejmé souvislosti s okolnostmi daného případu (soudy se mírou rizika zadlužení otce podrobněji nezabývaly). Možnost upravit výživné zpětně je předvídatelně limitována maximálním časovým omezením tří let od zahájení řízení. Ve vztahu k tomuto období musí být prokázána nejen existence změny poměrů a odůvodněných potřeb na straně dítěte, ale soudy se musí zabývat i možnostmi, schopnostmi a majetkovými poměry povinného (zohlednit lze např. také zdravotní stav povinného, ztrátu zaměstnání, existenci dalších vyživovacích povinností, plnění nad rámec výživného, aj.). Případnému zadlužení povinného rodiče či jiným citelným dopadům do jeho majetkové sféry lze předejít stanovením delšího časového období pro zaplacení dlužného výživného či placením dlužného výživného formou splátek. Upozornují-li soudy na hrozbu nepřiměřeného zadlužení, neměly by současně opomíjet, že pokud potřeby nezletilého v minulosti prokazatelně vzrostly a výživné přesto zpětně zvýšeno nebylo, resp. bylo zvýšeno až od okamžiku podání návrhu, je zřejmé, že tyto náklady tíží právě pečujícího rodiče.

49. Jakkoliv lze považovat za vhodné, aby byl návrh na zvýšení výživného podáván co nejdříve od změny poměrů, a za žádoucí lze označit i předchozí výzvu povinnému rodiči, nelze těmito dodatečnými podmínkami nevyplývajícími ze zákonných ustanovení na úkor nezletilého vyprazdňovat možnost zpětného zvýšení výživného. Při splnění zákonných podmínek je zpětné zvýšení výživného právem nezletilého. Je doménou obecných soudů poměry zjistit a posoudit, zda se od posledního určení výše výživného změnily. Při prokázané změně poměrů svědčící zvýšení výživného a absenci konkrétních zjištění o zásadních negativních dopadech na povinného rodiče (srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 2173/23 ze dne 24. 1. 2024) pak soudy nezletilému nemohou zpětné zvýšení výživného nepřiznat jen s obecným odkazem na právní jistotu povinného rodiče a tu bez dalšího akcentovat k tíži nezletilého a v rozporu s jeho nejlepším zájmem, který má být primárním hlediskem při rozhodování ve věcech nezletilých podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Obdobně to platí pro prvotní určení výše výživného zpětně před datem zahájení řízení.

50. Právě uvedené neznamená, že by výživné mělo být zpětně přiznáno v každém případě automaticky. Prostor pro výjimečné zpětné nepřiznání výživného na základě individuálních okolností a poměrů na straně povinného rodiče, nezletilého či rodiče, který jej má v péči, zůstává zachován, jen tak nelze činit paušálním způsobem a s obecným odůvodněním bez bližší vazby na konkrétní specifika případu, jak to v nyní posuzovaném případě učinily obecné soudy. Takový postup by neměl být pravidlem, ale dostatečně určitě odůvodněnou výjimkou. Vždy bude nezbytné posuzovat okolnosti jednotlivých případů, přičemž si lze představit řadu situací, kdy výživné zpětně přiznáno nebude (např. pro rozpor s dobrými mravy či z důvodů zneužití práva).

51. S ohledem na princip vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi, který je projevem mezigenerační rodinné solidarity vycházejícím z lidské slušnosti a morálky, se jako vhodné jeví zohlednit i způsob, jakým dítě (zejména je-li téměř zletilé) přiměřeně své rozumové a volní vyspělosti přistupuje k povinnému rodiči, jak se k němu chová a zda se o něj zajímá. Jejich vztah je nicméně třeba vždy hodnotit komplexně ve společné vzájemnosti.

VIII. Závěr

52. Ústavní stížností napadená rozhodnutí z hlediska ústavněprávního přezkumu neobstojí. Výživné, resp. jeho zvýšení, se coby nárok samotného dítěte při prokázané změně poměrů nezletilého zásadně přiznává od relevantní změny poměrů, a to i zpětně za dobu nejdéle tří let ode dne zahájení řízení. Pokud obecné soudy zvolily opačný výklad a v napadených rozhodnutích koncipovaly zpětné zvyšování výživného jako výjimečné a zároveň podmíněné předchozí žádostí o zvýšení výživného adresovanou povinnému rodiči, jakož i neprodleným podáním návrhu při změně poměrů nezletilého, nejde o ústavně souladný výklad § 922 odst. 1 o. z.

53. Obecné soudy totiž nedostály požadavku čl. 3 Úmluvy o právech dítěte interpretovat právní předpis způsobem, který co nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte. Pokud navzdory prokázané změně poměrů nezletilému bez odpovídajícího zdůvodnění a relevantních důvodů pro výjimku ze zásady o zpětném zvýšení výživného vyšší výživné zpětně nepřiznaly, zvolily postup jdoucí k tíži nezletilého, a nevyložily tak zákon ústavně konformním způsobem. Vybočily tak z rámce účelu stanoveného čl. 32 odst. 4 Listiny a postupovaly v rozporu s ústavně zaručenou ochranou dětí a mladistvých, jelikož aprobovaly chování obou rodičů jdoucí proti nejlepšímu zájmu nezletilého, kterého tím fakticky potrestaly. Porušily tím právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť zvolily výklad § 922 odst. 1 o. z., který je excesivní a ústavně nekonformní a pomíjí možný výklad jiný, ústavně konformní.

54. Zpětné nezvýšení výživného, resp. jeho zvýšení až ode dne podání návrhu stěžovatelkou navzdory prokázané dřívější změně poměrů nezletilého, soudy nepřijatelně zdůvodnily nesplněním dodatečných podmínek, které však zákon nepředvídá. Tyto podmínky nejenže neplynou přímo z § 922 odst. 1 o. z., ale nelze je dovodit ani z dalších souvisejících zákonných ustanovení. Jestliže je zákonodárce nevtělil do textu zákona, je třeba interpretaci obecných soudů označit za rozpornou se smyslem a účelem právní normy, tj. právem dítěte na výživné od okamžiku změny poměrů (při splnění dalších zákonem předvídaných podmínek).

55. Zdůvodnění napadených rozhodnutí nezahrnuje zhodnocení nejlepšího zájmu nezletilého a nemá odpovídající oporu ani v konkrétních skutkových okolnostech. Při svém výkladu obecné soudy také nepracovaly zcela korektně s rozhodnutími Ústavního soudu a nezohlednily nejednotnost judikatury krajského soudu. Svá rozhodnutí tak soudy zatížily vadou ústavněprávního rozměru, neboť ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte porušily právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

56. Z výše popsaných důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl v části, kterou obecné soudy nevyhověly návrhu stěžovatelky na zvýšení výživného ze 4 800 Kč na 6 000 Kč měsíčně za období od 1. 9. 2021 do 28. 2. 2023 a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodnutí podrobená ústavněprávnímu přezkumu v tomto rozsahu a v akcesorických výrocích zrušil.

57. V rozsahu, ve kterém šlo o ústavní stížnost podanou zjevně neoprávněnou osobou či o ústavní stížnost nepřipustnou, ústavní stížnost odmítl podle § 43 odst. 1 písm. c) a e) zákona o Ústavním soudu.

58. Okresní soud nyní znovu rozhodne o návrhu stěžovatelky na zvýšení výživného pro nyní již zletilého syna ze 4 800 Kč na 6 000 Kč měsíčně pro období od 1. 9. 2021 do 28. 2. 2023, o nedoplatku za toto období, o změně původní úpravy a o nákladech řízení před soudy obou stupňů.

59. Okresní soud při výkladu § 922 odst. 1 občanského zákoníku bude respektovat ústavně konformní výklad se zřetelem k nejlepšímu zájmu dítěte, podle kterého se výživné při změně poměrů zásadně zvýší i za období před podáním návrhu a odepření zvýšení je přípustné pouze ve výjimečných případech, které však v posuzované věci, minimálně doposud, zjištěny nebyly.

60. Závěrem Ústavní soud apeluje na oba rodiče, aby vyvinuli veškeré možné úsilí směřující k tomu, aby ve věci byla uzavřena rozumná dohoda v zájmu již zletilého dítěte. Nezletilý se totiž v důsledku nezodpovědného chování svých rodičů ocitl bez vlastního přičinění v procesním postavení účastníka soudního řízení s plnou procesní způsobilostí – ve sporu proti svému otci. Taková situace není dobrým začátkem pro kýžené obnovování vztahů mezi otcem a synem.

Poučení: Proti nálezů Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 25. září 2024

Jan Wintr
předseda senátu